

УДК 371.134 (045)

Наталія МАЧИНСЬКА,
кандидат педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та
соціальної роботи Львівського
державного університету
внутрішніх справ,
м. Львів

ВПРОВАДЖЕННЯ СТУПЕНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ В УМОВАХ ВИЩОЇ ШКОЛИ: ДОСВІД РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ

У статті здійснено аналіз досвіду впровадження ступеневої підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах у контексті Болонського процесу; автором проаналізовано історичні умови використання та етимологія понять «бакалавр», «магістр», «доктор» для означення відповідних рівнів освіти.

Ключові слова: бакалавр, магістр, вища освіта, ступенева підготовка, Болонський процес.

В статье анализируется опыт внедрения уровневой подготовки будущих специалистов в контексте Болонского процесса; автором проанализированы исторические условия использования и этимология понятий «бакалавр», «магистр», «доктор» для определения соответствующих уровней образования.

Ключевые слова: бакалавр, магистр, высшее образование, уровневая подготовка, Болонский процесс.

The article describes the experience of speed training of future professionals in higher education in the context of the Bologna process, the author analyzed the historical conditions of using and the etymology of the terms "bachelor", "master", "doctor" for referring of the respective levels of education.

Keywords: bachelor, master, higher education, speed training, the Bologna process.

Постановка проблеми. Система запровадження ступеневої структури підготовки майбутніх фахівців у вищій навчальній закладі отримала активного використання у зв'язку із підписанням Україною Болонської угоди, згідно якої основними освітньо-кваліфікаційними напрямками підготовки фахівців повинні бути бакалавр-магістр-доктор.

Болонський процес виступає частиною новітньої економічної теорії знань. У сучасному світі знання почали відігравати вагомую роль, що зумовлено підвищеною конкурентоспроможністю та стійкістю фахівців у цілому, та вимагає залучення значних інвестицій у галузь освіти значно швидшими темпами, ніж загальні темпи росту економіки.

Запровадження ступеневої освіти в систему вищої освіти, введення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів підготовки фахівців – "бакалавр" та "магістр" в освітню систему України – надає широкі можливості для задоволення освітніх

потреб особи, забезпечує гнучкість загальноосвітньої, загальнокультурної та наукової підготовки фахівців, підвищення їх соціального захисту у ринку праці та інтеграцію у світове освітянське співтовариство. Таке реформування системи вищої освіти України значно розширило правові рамки фахівців, про що свідчить підписана Україною у Лісабоні на спільній конференції Ради Європи та ЮНЕСКО конвенція про визнання кваліфікацій, які належать до вищої освіти у Європейському регіоні.

Аналіз останніх досліджень. Проблема ступеневої освіти є предметом дослідження впродовж тривалого часу. Серед останніх наукових досліджень та публікацій, присвячених цьому питанню, є наукові доробки В.Андрущенко, В.Бондаря, Н. Денисової, І.Зязюна, В.Кременя, С.Мамрич, Н.Ничкало, С.Сисоевої, В.Ямпольського та ін. У Російській Федерації проблему ступеневої освіти розглядають такі вчені, як Т.Бродська, В.Губарєв, О.Кайгородова та ін. Проте, в умовах реформування системи вищої освіти, вважаємо за доцільне проаналізувати досвід впровадження ступеневої підготовки майбутніх фахівців у зарубіжних країнах, зокрема в Російській Федерації.

Постановка завдань. Мета статті – проаналізувати досвід Російської Федерації з проблеми впровадження ступеневої підготовки майбутніх фахівців в умовах вищої школи.

Виклад основного матеріалу. Запровадження ступеневої системи підготовки у практику роботи вищих навчальних закладів не є абсолютно новим напрямом у системі європейської вищої освіти загалом, та вітчизняної системи зокрема.

Проаналізуємо історичні передумови виникнення та впровадження термінів «бакалавр», «магістр», «доктор» у європейську систему освіти.

Термін "бакалавр", зокрема, у розумінні академічного звання ввійшов у практику в західноєвропейських університетах з XIII ст. Уперше це звання було введене на богословському факультеті Паризького університету папою Григорієм IX (1227-1241 рр.) для визначення тих студентів, які витримали відповідний іспит, блискуче захистили диспут і, як наслідок, здобули право носити червону камілавку (головний убір). З часом це звання поширилось на інші факультети та розповсюдилось по всій Західній Європі. Після вивчення риторики, граматики та діалектики (так званий тривіум) на факультеті «вільних мистецтв» і квадрівіуму (арифметика, геометрія, астрономія, музика) студентам присвоювали ступінь "бакалавр" (з латинської *baccalaureus*, *baccalaureus* - старший студент). У XV ст. бакалаврами називали студентів, які витримали перший іспит, необхідний для досягнення вищих наукових ступенів - ліценціата, магістра або доктора. Проте згодом, поняття "бакалавр" почали використовувати для означення першого ступеню, який отримують після закінчення курсу основ наук на богословському, юридичному, медичному й інших факультетах. І в цьому значенні бакалаврат зберігся до наших днів [1].

Вищим рівнем бакалавру був ступінь "ліценціат" (з латинської *l_i-cenciatus* - допущений) - у середньовічних університетах - бакалавр, який отримував дозвіл на читання лекцій. Згодом для цього необхідно було скласти особливий іспит. На сучасному етапі ліценціат означає науковий ступінь у французькій системі вищої освіти, а також в університетах Фінляндії, Швейцарії та деяких латиноамериканських країнах [1].

Магістр (від латинської *magister* - учитель, викладач, начальник) - це ступінь, який надавався у західноєвропейських університетах старшим студентам, які успішно засвоїли арифметику, геометрію, астрономію, теорію музики (так званий квадрівіум) на факультеті "вільних мистецтв" ("магістр мистецтв"). Це давало право вступу на один із трьох вищих факультетів університету, а також викладати (*Magister atrium liberalium*) "сім вільних наук". Згодом, ступінь "магістр" присвоювали випускникам філософських факультетів, а в ХІХ ст. він був витіснений ступенем "доктор філософії". Хоча в окремих країнах - Англії, Україні, Росії - продовжував використовуватись і на інших факультетах, а ступінь «магістр фармації та ветеринарних наук» був вищим у своїй галузі [6, с. 27-30].

Ступінь «магістр» отримувала особа, яка після закінчення університетського курсу складала усний іспит у відповідній галузі знань і публічно захищала схвалену факультетом дисертацію. В особливих випадках факультет міг допустити до іспиту на ступінь «магістр» особу, яка подала докторський диплом іноземного університету. Той, хто склав магістерський іспит, але не захистив дисертацію, називався магістрантом. За особливі здобутки магістерської дисертації факультет міг клопотати про присвоєння такій особі звання «доктор» [1].

«Доктор» набув характеру вищого наукового ступеня й отримати його можна було тільки після попереднього досягнення ступенів «бакалавр» і «ліценціат». Початково ступені «доктор» і «магістр» були рівнозначними. Тільки з ХVІ ст. на юридичному, медичному та богословському факультетах першість отримав ступінь «доктор», тоді як філософи надавали перевагу ступеню "магістр". З кінця ХVІІІ ст. і філософські факультети більшості університетів сприйняли докторство як вищий науковий ступінь. Вимоги, що висувались університетами для отримання ступеня «доктор» у різних країнах були різними. Здебільшого, здобувачі складали університетський екзамен у формі письмового твору на задану тему (*klaudur*) чи витримували співбесіди щодо написання твору й іспит із різних дисциплін (*examen rigorosum*). Після чого докторант мав подати дисертацію, яку в деяких університетах вимагали публічно захистити. Нині в документах Болонського процесу рекомендовано обмежитися лише одним науковим ступенем (доктор наук), а не двома (кандидат наук + доктор наук, габілітований доктор + доктор філософії та ін.)[4, с. 2].

Досвід Російської Федерації щодо запровадження ступеневої підготовки майбутніх фахівців заслуговує на увагу тим, що системи освіти в нашій країні та Росії тривалий час розвивалися в унісон, що було зумовлено єдністю територіального, суспільно-економічного та освітнього просторів.

Російська вища школа в цілому розвивається в галузі загальноосвітніх тенденцій, разом з тим існують суттєві відмінності щодо теоретичної та практичної підготовки у мережі напрямів та спеціалізацій.

13 березня 1992 р. у Росії вийшла Постанова Комітету по вищій школі Міністерства науки і технічної політики РФ № 13 «Про запровадження багаторівневої структури вищої освіти в російській Федерації», відповідно до якої у вищих навчальних закладах Росії запроваджувалась багаторівнева система освіти. Але активне запровадження доповнень та поправок до чинного законодавства в Російській Федерації, що регулювало багаторівнєвість підготовки, почалося наприкінці 2003 року у зв'язку з входженням Росії до Болонської конвенції.

Федеральний закон «Про вищу та післявузівську професійну освіту», який був прийнятий у 1996 р. та отримав поступові доповнення та зміни продовж тривалого часу, встановлював наступні рівні вищої професійної освіти:

- вища професійна освіта, що підтверджує присвоєнню особі, яка успішно пройшла підсумкову атестацію, кваліфікації (рівня) «бакалавр» - бакалаврат; термін підготовки не менше 4 років;

- вища професійна освіта, що підтверджує присвоєнню особі, яка успішно пройшла підсумкову атестацію, освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» (термін підготовки не менше 5 років) або кваліфікації (рівня) «магістр» - підготовка спеціаліста або магістратура (кваліфікаційний рівень «магістр» - термін підготовки не менше 6 років) [7].

Таким чином, даним законом було запроваджено три рівні у вищій професійній освіті, що набуло особливо важливого значення у формуванні основних освітніх програм вищої професійної освіти, які давали можливість отримати вищу професійну освіту як в контексті неперервної, так і через ступеневу систему підготовки майбутніх фахівців.

У 2003-2004 рр. колективом дослідників з ДУ-ВШЕ, МДТУ ім. М.Е. Баумана та інших вищих навчальних закладів був розроблений проект під назвою «Розробка моделей бакалавру за спеціальністю та магістра за спеціальністю». У ньому були запропоновані новітні підходи щодо створення стандартів інженера-бакалавра та інженера-магістра, особливість підготовки яких полягала в тому, що за рахунок перенесення окремих суспільних, гуманітарних, економічних та загальноспеціальних дисциплін з бакалаврського на магістерський рівень підготовки фахівців та перекомплектування навчальних планів надавали можливість забезпечення підготовки бакалаврів за спеціальними дисциплінами, включаючи й усі різновиди практики, і таким чином визначили необхідні умови для підготовки бакалавра з кваліфікацією [5].

Такий підхід надавав би можливість здійснювати підготовку бакалаврів як «масового інженера», а магістра – «як елітного інженера» [6].

Педагогічною громадськістю Європи також розглядалося питання про запровадження двох різновидностей освітньо-кваліфікаційного рівня «магістр» - «магістр науки» (або «магістр-дослідник») і «магістр за професією» (у Росії – «магістр за спеціальністю») [2].

Основна тема дискусії полягала в тому, що запровадження практико-зорієнтованих бакалаврських програм може привести до підготовки студентів, які виконуватимуть обмежені професійні функції, з короткотривалою перспективою, відсутністю у них цілої низки академічних навичок, що дозволяє випускникам постійно адаптуватися до швидкоплинних соціальних та економічних потреб. Слід зазначити, що основними ініціаторами переходу до ступеневої системи вищої професійної освіти з чітко визначеною підготовкою «спеціалізація» виступають самі студенти. Більшість з них досить прагматичні і очікують від системи вищої освіти не стільки академічних знань, а скільки отримання «професії» - для зміцнення своєї позиції на ринку праці, причому в максимальному короткі терміни [5].

Висновки. Таким чином, аналіз окремих нормативних актів Російської Федерації щодо впровадження ступеневої підготовки майбутніх фахівців в умовах вищих навчальних закладів дає можливість стверджувати наступне: для того,

щоб забезпечити ефективний перехід російської вищої школи на нову систему підготовки кадрів, забезпечивши при цьому належне функціонування системи вищої професійної освіти, органами державної влади розробляються та поступово затверджуються й впроваджуються у систему вищих навчальних закладів нормативно-правові документи, серед яких:

- проекти державних освітніх стандартів бакалаврів та магістрів;
- затверджені проекти федеральних державних освітніх стандартів спеціалістів;
- проходять апробацію з метою подальшого затвердження нові правила ліцензування та акредитації надання освітніх послуг різними типами вищих навчальних закладів;
- урядом Російської Федерації затверджений перелік напрямів підготовки та спеціальностей вищої професійної освіти.

Отже, аналіз досвіду Російської Федерації щодо впровадження ступеневої підготовки майбутніх фахівців у практику підготовки вищих навчальних закладів заслуговує на увагу і потребує ретельного аналізу не тільки зі сторони науково-педагогічних працівників, науковців, але й представників влади, що, на нашу думку, сприятиме більш ефективному забезпеченню такого підходу у вітчизняну систему підготовки майбутніх фахівців в умовах вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Губарев В.В., Перфильев Ю.С., Суржиков А.П., Эдвардс Н.М. Научный сравнительный анализ содержания образовательных программ отечественных и зарубежных вузов в наукоемких областях науки и технологии: монография / В.В. Губарев, Ю.С. Перфильев, А.П. Суржиков, Н.М.Эдвардс; Томский политехнический университет. – Томск: Изд-во томского политехнического университета, 2009. – 494 с.
2. Закон Российской Федерации «Об образовании». – М. : Издательство «Омега-Л», 2011. – 74 с. – (Законы Российской Федерации).
3. «Мягкий путь» вхождения российских вузов в Болонский процесс. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2005. – 352 с.
4. Сидоренко В. Стандартизація ступеневої підготовки навчання, або Чи все так сталося, як бажалося? / В. Сидоренко // Освіта. - 2002. - № 50. - С. 2.
5. Федоров И.Б., Коршунов С.В. О ходе разработки проектов государственных образовательных стандартов бакалавров и магистров по специальности в области инженерного образования: Доклад на координационном совете УМО и НМС, МГСУ, 25 марта 2004 г. М : Изд-во МГТУ им. Н.Э.Баумана, 2004. – 30 с.
6. Федоров И.Б., Коршунов С.В., Караваева Е.В. Структура подготовки в высшей школе: анализ изменений в законодательстве Российской Федерации // Высшее образование в России, 2009, № 5. – С.3-14.
7. Федеральный закон «О высшем и послевузовском профессиональном образовании». – М. : Издательство «Омега-Л», 2008. – 60 с. – (Законы Российской Федерации), ст.6.